

«Η μητέρα της γελούσε»: Με αφορμή το νέο βιβλίο των εκδόσεων Πλήθος. Σαντάλ Άκερμαν, «Η μητέρα μου γελάει»

Το βιβλίο της Σαντάλ Άκερμαν, «Η μητέρα μου γελά» κυκλοφόρησε πρώτη φορά στα γαλλικά το 2013 από τις ιστορικές εκδόσεις Gallimard ενώ δύο χρόνια αργότερα, το 2015, έκανε πρεμιέρα στο κινηματογραφικό φεστιβάλ του Λοκάρνο το ντοκιμαντέρ της *No Home Movie*, με το οποίο η Άκερμαν ολοκλήρωσε και την κινηματογραφική τεκμηρίωση της διαδρομής της οικογένειάς της και της δικής της θέσης μέσα σε αυτή.

Η μητέρα της Ναταλία έφυγε από τη ζωή τον Απρίλιο του 2014, δηλαδή περίπου ένα χρόνο πριν την πρεμιέρα της ταινίας στην οποία πρωταγωνιστούσε, ενώ η Σαντάλ Άκερμαν πέθανε – αυτοκτόνησε σύμφωνα με την δημοσιευμένη αιτία θανάτου της- τον Οκτώβριο του 2015, δηλαδή περίπου δύο μήνες μετά την πρεμιέρα του φιλμ.

Αν και τα παραπάνω στοιχεία συχνά δικαιολογούν μια μυθοποιητική αναπαράσταση της σχέσης αυτής της μητέρας – με αυτή την κόρη- (ένα δυαδικό σχήμα που αν και εμφανίζεται απαλλαγμένο από τα πατριαρχικά στερέοτυπα, μοιάζει σε κάποιον βαθμό να ανατροφοδοτείται από αυτά)-, το βιβλίο που με την μετάφραση της Μυρτώς Ταπεινού έκαναν πιο προσιτό και στο ελληνόφωνο κοινό οι εκδόσεις Πλήθος, αποσταθεροποιεί πλήρως αυτή την εικόνα φέρνοντας στο προσκήνιο τη συναρπαστική προσωπικότητα της κύριας πρωτοπρόσωπης αφηγήτριας (η ίδια η σκηνοθέτρια και συγγραφέας σε αυτόν τον ρόλο), με την καινοτομία, την εντυπωσιακή διαύγεια που τη χαρακτήριζε καθώς και την επίμονη παρατηρητικότητα της. Εξάλλου, η τελευταία ήταν και η βασική δημιουργική πηγή της, η αφετηρία για να γίνει συγγραφέας – που όπως έλεγε ήθελε να γίνει όταν ήταν νεότερη- και στη συνέχεια κινηματογραφίστρια.

Μεγάλωσε ως “voyeuriste” πριν γίνει cinéaste, καθώς τόσο ως παιδί και αργότερα ως έφηβη πέρασε αμέτρητα απογεύματα χαζεύοντας από το παράθυρο του δωματίου της – το πρώτο κινηματογραφικό της κάδρο- την καθημερινότητα κάποιου δρόμου των Βρυξελλών όπου μεγάλωνε. Το μικρό μήκος φιλμ *Saute ma ville/ Blow up my town* (1968), που γύρισε μόλις στα 18 της έχοντας εγκαταλείψει τις σπουδές κινηματογράφου πριν προλάβει καν να τις αρχίσει, εκτός από μια πρώτη γεύση για τα θέματα που θα την ενδιέφεραν ως δημιουργό, υπήρξε και μια δήλωση χειραφέτησης από τη συστολή της παιδικής της ηλικίας. Αυτή τη δήλωση, ίσως και να την έκανε και για λογαριασμό όλων των

συνεσταλμένων παιδιών της γενιάς της που αναζητούσαν ανακούφιση και διέξοδο από τη συμφωνημένη αποσιώπηση του παρελθόντος που χαρακτήριζε την εποχή τους.

Στο βιβλίο που μόλις κυκλοφόρησε από τις εκδόσεις Πλήθος και που συμπληρώνεται από το επίμετρο της Εύας Στεφανή, η Άκερμαν αναφέρει σε κάποιο σημείο με αυτό το ωραίο αυτοσαρκαστικό της χιούμορ σε σχέση με τις ενδυματολογικές της προτιμήσεις: «Τέλος πάντων, όταν το στιλ μου έγινε σχεδόν της μόδας τότε κανένας δεν νοιαζόταν να το σχολιάσει πια. Δεν υπάρχει λόγος να σχολιάσεις κάτι που είναι η τελευταία λέξη της μόδας».

Η φράση αυτή απομονωμένη από το πλαίσιο της θα μπορούσε να είναι ένα σχόλιο που τοποθετεί την αφήγηση της προσωπικής της ιστορίας στην εποχή που αυτή γράφεται. Δηλαδή, σε μια εποχή που όχι απλά το παρελθόν, το διαγενεακό ιστορικό τραύμα στον δυτικό κόσμο δεν είναι αποσιωπημένο, αλλά αντίθετα είναι διαρκώς παρόν και αντικείμενο πολλαπλών δευτερογενών λόγων.

Η Άκερμαν ωστόσο γράφει με την επίγνωση της ωριμότητας της μητέρας της και της δικής της τόσο στη μεταξύ τους σχέση όσο και σε ό,τι αφορά τη διαμεσολάβηση αυτής από τραύμα του ολοκαυτώματος και τη συνείδηση της εβραϊκότητας τους. Η διάσταση της ωριμότητας και της αλλαγής που αυτή επιφέρει συχνά παραγνωρίζεται στη στερεοτυπική αναπαράσταση της σχέσης μητέρας- κόρης, λες και αυτή η σχέση μπορεί να παραμένει στατική, άχρονη και ανεπηρέαστη από τις κοινωνικές και ιστορικές συνθήκες αλλά και από τις μικροεξουσίες και τις αλλαγές που συμβαίνουν στη σχέση γονέα και παιδιού και την εναλλαγή των ρόλων μεταξύ τους. Ποιά είναι άραγε η προνομακική φροντίστρια όταν η Άκερμαν γράφει το βιβλίο της;

Όπως και το κινηματογραφικό της έργο αυτό το εξομολογητικό κείμενο της Άκερμαν αποτελεί μια δημιουργική σύνθεση διαφορετικών αφηγηματικών ειδών, ετερόκλητων εικόνων, κοινωνικής φιλοσοφίας και καθημερινής εμπειρίας. Είναι όπως ακριβώς και στη Jeanne Dielman, -το εμβληματικό φιλμ που σκηνοθέτησε όταν ήταν μόλις 25 ετών-, ο τρόμος και συνάμα η ασφάλεια της ρουτίνας, η περιβόητη «λίστα για τα ψώνια» που αναφέρεται συχνά ως κεντρικό θέμα συζήτησης μητέρας - κόρης και της κανονικοποιημένης καθημερινότητας έχουν κεντρικό ρόλο σε αυτή την αφήγηση, η οποία δεν ακολουθεί μια γραμμική συμβατική δομή αλλά εξελίσσεται ως ένα λογοτεχνικό μοντάζ ασυνέχειας που αποσταθεροποιεί την ενότητα χωρίς να την καταρρίπτει.

Η Άκερμαν έχει ένα πολύ μεγάλο κινηματογραφικό έργο, το οποίο περιλαμβάνει μυθοπλαστικές ταινίες, ντοκιμαντέρ και ταινίες μικρού μήκους. Είναι αρκετά δύσκολο να έχουμε μια πλήρη, συνολική εποπτεία αυτού του έργου της, το βιβλίο αυτό μας βοηθάει όμως να ακολουθήσουμε το νήμα της σκέψης της, ενώ με γενναιοδωρία μοιράζεται με τους αναγνώστες και τις αναγνώστριες ορισμένες από τις πιο σημαντικές πηγές προέλευσης του πολύπλευρου και πολύτιμου κινηματογραφικού της έργου.

Σαντάλ Ακερμαν, *Η μητέρα μου γελάει*, μτφρ: Μυρτώ Ταπεινού, επιμέλεια: Αλίκη Θεοδοσίου, επίμετρο Εύα Στεφανή, Αθήνα: Πλήθος 2025

Σημειώσεις

Ο χαρακτηρισμός εστιάζει στην ιδιότητα της επίμονης παρατηρήτριας που χαρακτήριζε τη δημιουργό και τη μέθοδο της. (ΣτΣ)

Σαντάλ Ακερμαν, *Η μητέρα μου γελάει*, μτφρ: Μυρτώ Ταπεινού, επίμετρο Εύα Στεφανή, Αθήνα: Πλήθος 2025, σ.72.

Η ταινία της «Tell me» (1980) θεωρείται η πρώτη της απόπειρα να αντιμετωπίσει το τραύμα της μητέρας της και ίσως η «πρώτη της μετωπική αντιμετώπιση του Ολοκαυτώματος. Δείτε σχετικά στο Michael Ewis (2017), «Chantal Akerman: 10 Essential Films», BFI, διαθέσιμο στο:

<https://www.bfi.org.uk/news-opinion/news-bfi/lists/chantal-akerman-10-essential-films>

Αναφορά στο εμβληματικό της φιλμ «Jeanne Dielman, 23 quai du Commerce, 1080 Bruxelles», του 1975